

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління та
національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ЦИГАНКОВА ВІКТОРІЯ ВІТАЛІЇВНА
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 351.439.02
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА
РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

В. В. Циганкова
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
Зінчук Тетяна Олексіївна
(прізвище, ім'я, по батькові)

доктор економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **Циганкової Вікторії Віталіївни**

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» грудня 2021 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

_____ к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

_____ **Якобчук В.П.**
(прізвище ,ім'я, по батькові)

«_____» грудня 2021 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **Циганкова Вікторія Віталіївна** захистила
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ - _____
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

_____ **Пугачова Н.С.**
(прізвище ,ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Циганкова В. В. Шляхи забезпечення продовольчої безпеки на регіональному рівні. – Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування – Поліський національний університет, Житомир, 2021 р.

У кваліфікаційній роботі містяться наукові підходи до аналізу та оцінки економічної стійкості виробничих підприємств регіону, а також обґрунтована необхідність забезпечення продовольчої безпеки для досягнення сталого розвитку економіки регіону та країни на основі аналізу запропонованих критеріїв оцінки. У другому розділі дана оцінка фізичної наявності, економічної доступності продовольства, забезпеченості якості продовольчих товарів.

Проаналізовано способи підвищення конкурентоспроможності продовольчої продукції забезпечення продовольчої безпеки регіону за рахунок інноваційного вектору розвитку АПК, а також шляхи вдосконалення механізмів державного регулювання у зв'язку зі специфікою регіону.

Узагальнені основні теоретичні, методичні та практичні висновки, отримані в ході наукового експерименту та написання кваліфікаційної роботи

Ключові слова: безпека, продовольча безпека, продовольчий ринок, якість продуктів, продовольство, фізична доступність, економічна доступність продовольства, ресурсозабезпеченість, продовольча імпортозалежність, аграрне виробництво, сільське господарство.

SUMMARY

Tsyhankova V. V. Ways to ensure food security at the regional level.. Qualifying work on obtaining an educational degree Master in specialty 281 «Public management and administration» – Polissia National University, Zhytomyr, 2021.

The qualification paper contains scientific approaches to the analysis and assessment of the economic sustainability of industrial enterprises in the region, as well as substantiates the need to ensure food security in order to achieve sustainable development of the economy of the region and the country based on the analysis of the proposed evaluation criteria. The second chapter assesses the physical availability, economic availability of food, and quality assurance of food products.

The article analyzes ways to increase the competitiveness of food products and ensure food security in the region through the innovative vector of development of the agro-industrial complex, as well as ways to improve the mechanisms of state regulation in connection with the specifics of the region.

The main theoretical, methodological and practical conclusions obtained during the scientific experiment and writing the qualification work are summarized

Keywords: security, food security, Food Market, food quality, food, physical availability, economic availability of food, resource availability, food import dependence, agricultural production, agriculture.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТА КРИТЕРІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	8
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В ЖИТОМИРСЬКОМУ РЕГІОНІ	17
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЖИТОМИРСЬКОМУ РЕГІОНІ	23
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	32
ДОДАТКИ	36

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах динамічного розвитку економічного середовища питання сталого розвитку національної економіки є першорядним. Сталий розвиток і ефективне функціонування національних підприємств, економіки та держави в цілому, є однією з найбільш актуальних проблем в даний час.

Одним з найважливіших напрямків сучасного суспільного розвитку держави є забезпечення продовольчої безпеки і незалежності країни на основі зростання діяльності вітчизняних виробників продовольства, їх фінансової та економічної стійкості з метою стабільного і поступального забезпечення конкурентоспроможності. Дане прагнення підприємств харчової та переробної промисловості покликане стати основоположним вектором як у здійсненні промислової політики держави і регіону, так і в парадигмі управління господарюючими суб'єктами.

У структурі національної безпеки держави та забезпечення ефективної та стабільної діяльності підприємств харчової промисловості та сільського господарства істотна роль відводиться продовольчій безпеці. Необхідне і достатнє виробництво якісної харчової продукції, що відповідає вимогам конкурентоспроможності, безпосередньо залежить від ступеня економічної стійкості підприємств даної промисловості, що використовують у виробництві матеріально-технічну базу і вітчизняну сировину в умовах жорстких обмежень. Розроблений апарат забезпечення продовольчої безпеки держави видається нам досить ефективним, коли АПК виступає в якості стабільної ресурсної бази для підприємств харчової промисловості і поступальне їх функціонування є запорукою гарантованого забезпечення продовольчої безпеки і незалежності як окремо взятих регіонів, так і держави в цілому в результаті реалізації ефективних державних заходів підтримки.

Виробництво конкурентоспроможних продуктів продовольства в достатній для задоволення потреб населення і формування мобілізаційного

резерву кількості, забезпечується зростанням продовольчої безпеки держави і немислимо без ефективних вітчизняних виробництв на регіональному рівні управління.

Ступінь розробленості наукової проблеми. Питання забезпечення продовольчої безпеки в сучасних економічних умовах є актуальними для реалізації Основних положень доктрини економічної безпеки держави, а також розробки регіональної політики та розвитку механізмів економічної стійкості.

Питанням формування економічних аспектів системи продовольчої безпеки та управління стійкістю підприємств присвячені праці таких вчених, як: А. Г. Айрапетова, О. М. Волкова, С. Ю. Глазьєв, А. В. Кучумов, І. Г. Кукукіна, С. В. Климова, В. В. Ковальов, Е. Р. Місхожев, В. К. Сенчагов, Є. В. Сєрова, І. С. Ушачов, Р. А. Фатхутдінов та ін. А. Г. Аганбегян, А. І. Анчишкін, Н. Д. Кондратьєв, Д. С. Львів, В. М. Розумовський, Т. С. Хачатуров, а також зарубіжні вчені: А. Маршалл, Р. Акофф, І. Ансофф, П. Друкер, Д. Кліланд, Е. Харрод, В. Чандлер і багато інших комплексно досліджували теоретичні макроекономічні основи управління стійкістю підприємств на регіональному рівні розвитку та управління.

Метою дослідження є формування теоретико-методичних підходів до забезпечення продовольчої безпеки на регіональному рівні.

Відповідно до мети дослідження в роботі вирішені наступні завдання:

- дослідити теоретико-методичні основи та критерії забезпечення продовольчої безпеки;
- провести аналіз стану продовольчої безпеки в Житомирському регіоні;
- запропонувати шляхи зміцнення продовольчої безпеки в Житомирському регіоні.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні засади забезпечення продовольчої безпеки регіону.

Об'єктом дослідження є підходи до забезпечення регіональної продовольчої безпеки в країні.

Методи дослідження: наукові дослідження теорії і методології комплексного і системного підходів до економічного аналізу стійкості і безпеки, а також процесного підходу до моніторингу та економічної оцінки функціонування підприємств регіону в нестабільному середовищі.

Перелік публікацій автора за темою дослідження.: Результати роботи доповідались на науково-практичних конференціях Поліського національного університету. Результати роботи висвітлені в 3-х публікаціях.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в адаптації положень управління економічною стійкістю та безпекою регіону виробничих, науково-методичних інструментів для забезпечення продовольчої безпеки в умовах нестабільного середовища та імпортозаміщення.

Структура та обсяг роботи. Випускна робота складається з вступу, трьох розділів та висновків до них, висновків, списку використаних джерел. Основний текст роботи викладено на 31 сторінці. Список використаних джерел включає 48 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТА КРИТЕРІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Питання продовольчої безпеки в контексті підвищення економічної безпеки держави є одним з найбільш головних питань в сучасній економічній ситуації. Поняття «продовольча безпека держави» на початку ХХ століття розглядалося в контексті забезпечення економічного процвітання, політичної стабільності і т.д. [12]. Під національною продовольчою безпекою слід розуміти такий стан, при якому всі члени суспільства повною мірою користуються правом на достатнє харчування.

Безпосередньо термін «продовольча безпека» виник після кризи 1973 року і був закріплений у «Загальній декларації про ліквідацію голоду і недоїдання» в 1974 року [13].

У 70-і роки перше місце в дослідженнях займає питання забезпечення світової продовольчої безпеки через зростання народонаселення, випереджаючого виробництво продовольства в світі, в результаті чого поняття виділяється в окрему категорію. Дослідження даної області спрямовані на усунення голоду в країнах, що розвиваються і перерозподіл світових запасів продовольства. Вирішення проблеми продовольства розглядалося на глобальному рівні за допомогою забезпечення продовольчої безпеки на національному рівні кожної держави.

Після структурної економічної кризи 70-80-х років в якості пріоритетних напрямків виступає політика національної продовольчої безпеки через такі підходи до визначення, як: 1) стан економіки в АПК та інститутів управління в АПК; 2) сукупність умов і факторів, які забезпечують продовольчу незалежність, стабільність і стійкість АПК; 3) стійкість АПК та соціально-економічного розвитку АПК. Вітчизняними і західними дослідниками в рамках значного числа робіт постійно вдосконалюються поняття продовольчої безпеки і механізми її забезпечення (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Механізми забезпечення продовольчої безпеки

Джерело: сформовано автором [17, 19].

У різній літературі під продовольчою безпекою країни розуміється стан вітчизняного АПК і розглядається переважно з позицій його розвитку, що дозволяє оцінити важливість стабільного розвитку і стійкості: як всієї галузі харчової промисловості, так і кожного промислового підприємства окремо. Продовольча безпека країни є складовою частиною національної безпеки і досягається шляхом стабілізації, підвищення ефективності господарської діяльності на підприємствах агропромислового комплексу, забезпечення сталого економічного розвитку та реалізації соціально-економічної політики в галузі продовольчої безпеки (рис. 1.2).

Сталий розвиток підприємств харчової промисловості безпосередньо залежить від господарсько-економічної діяльності підприємства, що

використовує у своєму виробництві вітчизняну сировину і матеріально-технічну базу з мінімізації зовнішніх ризиків. Виходячи з положень чинного законодавства України, доцільно визначати продовольчу безпеку держави як компонент економічної безпеки на макрорівні країни.

Рис. 1.2. Основні напрямки соціально-економічної політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки

Джерело: сформовано автором [20, 32].

Компонентами економічної безпеки макрорівня країни є:

- здатність економіки до сталого розвитку: інвестиційна безпека, виробнича безпека, науково-технічна безпека, зовнішньоекономічна безпека, фінансова безпека, енергетична безпека;

- забезпечення рівня життя відповідно до соціальних стандартів безпеки: продовольча безпека, демографічна безпека, соціальна безпека, фізична безпека.

Виходячи зі світової практики дослідження проблем продовольчої безпеки, можна виділити наступні рівні: 1. Глобальна продовольча безпека. 2. Національна продовольча безпека. 3. Регіональна / локальна продовольча безпека.

Глобальна продовольча безпека визначається в рамках міжнародних відносин, які гарантують стабільне і достатнє продовольче забезпечення всієї планети. Дана категорія враховує рівновагу і стабільність у відносинах між державами світу, координацію зусиль різних країн при вирішенні проблем переходу сільського господарства до сталого розвитку. Національна продовольча безпека визначається параметрами на рівні окремих держав і територій, регіональна – регіонів. Ці рівні відображають вплив внутрішніх інституційних та організаційно-політичних структур на процес прийняття рішень та управління продовольчою безпекою.

Таблиця 1.1

Рівні продовольчої безпеки, суб'єкти і виконувані ними функції

	Рівень продовольчої безпеки	Суб'єкт	Функції суб'єкта
1.	Глобальний	Міжнародні організації та спеціалізовані органи. Наприклад: Продовольча та сільськогосподарська Організація ООН-ФАО	Сприяння стабілізації. Економічного становища країн для забезпечення необхідного і достатнього рівня розвитку в людському вимірі за допомогою формування і реалізації довгострокових проєктів і програм, що приведуть до збільшення обсягів харчових продуктів.
2.	Субрегіональний	Форуми, що розробляють заходи щодо якості продовольства	Сприяють економічному розвитку союзів, блоків та інших об'єднань держав
3.	Міждержавний	Спеціалізовані органи та об'єднання	Функціонування міждержавних угод з питань поведінки держав у продовольчій сфері
4.	Національний	Уряд, законодавчі та виконавчі органи державної влади	Підтримка стабільності національного економічного розвитку
5.	Місцевий	Суб'єкти територіального рівня	Постачання населення продуктами харчування, здійснення постійного контролю якості продуктів харчування, створення умов для отримання населенням доходів
6.	Рівень груп населення	Соціальні групи	Забезпечення доходів, необхідних для науково обґрунтованого споживання
7.	Рівень домашніх господарств	Домашні господарства	Придбання та використання продуктів харчування, організація збалансованого харчування

Джерело: сформовано автором [20, 46].

Проблема продовольчого забезпечення населення зумовлює взаємообумовленість усіх рівнів продовольчої безпеки і вимагає розгляду їх у взаємозв'язку і єднанні [41]. У таблиці 1.1 представлені рівні продовольчої безпеки, суб'єкти і виконувані ними функції. Всі рівні продовольчої безпеки взаємопов'язані і вирішення проблеми світової продовольчої безпеки зводиться до забезпечення такої на кожному наступному по ієрархії рівні. Головний критерій забезпечення продовольчої безпеки – це рівень самозабезпечення держави, міста, регіону продовольчими продуктами.

Його суть полягає в тому, щоб держава могла задовольнити потребу населення в продуктах харчування незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів (рис. 1.3). Крім цього їх кількість і якість має бути достатньо для нормального фізичного і соціального розвитку людини.

Рис. 1.3. Критерії продовольчої безпеки країни

Джерело: сформовано автором [17, 19].

Розглянемо визначення поняття «регіон» і його можливою концептуалізацією, оскільки український регіон – це складна багаторівнева

структура, що володіє внутрішньою динамікою і є найважливішим елементом національної економіки. Регіон є важливим складовим елементом держави і основною характерною особливістю реалізації моделі сталого розвитку в Україні. Недооцінка регіонального фактору, за оцінками фахівців, відноситься до числа найбільш істотних причин, що роблять значний вплив на стійкість розвитку української економіки.

Наукове, системне дослідження природи поняття «регіон» пройшло кілька етапів, в результаті з'явилося безліч формулювань і підходів до визначення регіону: *адміністративно-господарський підхід* – даний підхід враховує характер виробничо-економічних зв'язків. Якщо галузь-сукупність підприємств і виробництва, однотипних в будь-якому відношенні, то Регіон – це сукупність самих різних галузей господарств розглянутої території, що охоплює виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних благ і послуг. Таким чином, в рамках регіону здійснюється процес відтворення сукупного суспільного продукту.

В рамках адміністративно-господарського підходу з'явилося визначення регіону як виробничо-економічного об'єднання, що формується на основі природного згущення міжрайонних зв'язків навколо окремих баз місцевих виробничо-енергетичних ресурсів.

Економіко-географічний підхід – даний підхід виявляє взаємодію географічних складових території та економічних елементів. Прихильники даного підходу виділяють господарську цілісність, цілеспрямований розвиток, наявність міжрегіональних зв'язків і т. д.

Прихильники третього підходу запропонували більш глибоку селекцію і синтез перших двох підходів і розглядали Регіон як систему відносин щодо забезпечення відтворювальних процесів в рамках конкретної території.

Відтворювальний підхід. Даний підхід пов'язаний з характером відтворення і динамікою виробничих факторів всередині регіону. Регіон розглядався в якості органічної, складової частини єдиного народногосподарського комплексу.

Концепція соціально-природогосподарської системи – для даної категорії характерна органічна взаємозалежність виробничої, екологічної та соціальної підсистем, при цьому Регіон розглядається як об'єкт територіального управління.

Необхідно розуміти сутність регіону з позиції багатоаспектності, складно функціональності і однорідності системи, системоутворюючий фактор якої знаходить своє відображення у взаємозв'язку і розвитку регіонального ресурсного потенціалу. Представляється правомірним визначити регіон як «просторово-організовану форму життєдіяльності суспільства, як розвивається в рамках адміністративно-територіальних одиниць, економічний, соціальний, історико-культурний і політичний потенціал суспільства» [8].

В рамках даного дослідження Регіон ототожнюється з суб'єктом України, як територіальна одиниця регіональної політики, а не просторово-обмежене утворення, необов'язково збігається з адміністративно-територіальним поділом. Об'єктом управління виступає регіональний продовольчий комплекс і його підрозділи. Предметом управління є взаємовідносини між суб'єктами господарювання у напрямку ефективного використання регіонального потенціалу з метою забезпечення продовольчої безпеки регіону. В якості основного суб'єкта управління в регіоні виступає його населення, забезпечення якого продовольством і вирішення проблем забезпечення продовольчої безпеки регіону в цілому здійснюють регіональні органи управління. Таким чином, Регіон розглядається не тільки як адміністративно-територіальна одиниця, а й як населення, що проживає на його території і утворюють певну історико-культурну спільність, з певним укладом життя і своєрідним уявленням про вирішення тих чи інших проблем.

Поряд з національною проблемою продовольчої незалежності та безпеки присутня і їх регіональна особливість. При дослідженні проблеми продовольчої безпеки регіону необхідно помітити той факт, що сутність даної категорії для держави і регіону принципово відрізняється, а саме при порушенні продовольчої незалежності країни можливість забезпечення продовольчої

безпеки представляється неможливою, в той час як на регіональному рівні така кореляція не простежується. В рамках єдиної держави виключається антагонізм між регіонами, кліматично умови для розвитку сільського господарства та агропромислового комплексу багатьох регіонів розрізняються, що не може не відбитися на продовольчій незалежності регіонів. У такій ситуації доцільно говорити про ступінь продовольчої залежності регіонів.

Згідно з даними ФАО, продовольча безпека визначається обсягом перехідного запасу зерна, відповідного 60 дням його споживання і середнім рівнем виробництва зерна на душу населення. Даний критерій застосуємо для національного рівня, проте недоцільне використання його для аналізу рівня продовольчої безпеки регіону, так як далеко не всі регіони України мають умови для розвитку народного господарства.

Крім усього цього держава використовує ряд захисних засобів з забезпечення національної безпеки, які не можуть бути застосовні на рівні регіонів. Варто також відзначити і той факт, що для деяких регіонів імпорту продовольства є основним засобом забезпечення їх продовольчої безпеки.

Продовольча безпека як система економічних, організаційних, соціальних та інших факторів спрямована на стабілізацію і сталий розвиток АПК і функціонує на принципах раціонального поділу праці, оптимальному поєднанні споживання імпортової продукції, відсутності міжрегіональних адміністративних бар'єрів. Дана система спрямована на задоволення потреб населення в конкурентоспроможній і якісній продукції і створення необхідного страхового запасу.

На нашу думку, продовольча безпека регіону це: забезпечення захисту населення регіону від продукції низької якості; мінімізація імпорту за рахунок збільшення виробничих потужностей на внутрішньому ринку; ефективне використання наявних регіональних резервів з виконанням завдань аграрної політики для забезпечення стійкого зростання АПК; здатність соціально-економічного потенціалу регіону спрямувати існуючі ресурси на оптимізацію продовольчого самозабезпечення.

Стабільне безперервне самозабезпечення продовольчою продукцією робить позитивний вплив на зростання зайнятості сільського населення, що в свою чергу призводить до стійкого соціально-економічного розвитку в регіоні.

Продовольче забезпечення регіону і країни, розраховане з урахуванням можливого обсягу імпортової продукції, недоцільний, оскільки не відповідає національним інтересам і несе додаткові загрози.

У контексті вивчення продовольчої безпеки необхідно виділити ряд специфічних питань, які виникають при вивченні даної «проблеми»:

1. Чи доцільно виділення «продовольчої безпеки» і «самозабезпечення» окремого населеного пункту України або декількох, оскільки продовольча безпека країни в цілому забезпечується обсягами виробленої продовольчої продукції у всіх населених пунктів України і дане питання необхідно аналізувати комплексно?

2. При якій кількості регіонів, які не забезпечують своє продовольче самозабезпечення, необхідно говорити про критичний рівень продовольчої залежності країни?

3. Які показники і рівень порогових значень необхідно враховувати при визначенні ступеня продовольчої незалежності держави?

При відсутності можливості самозабезпечення за рахунок власних виробничих потужностей в регіоні з'являється необхідність закупівлі імпортової продукції. Зі збільшенням кількості несамозабезпечуваних регіонів виникає скорочення рівня продовольчої незалежності.

Продовольча незалежність передбачає певний рівень самозабезпечення країни за рахунок внутрішніх виробничих потужностей: тобто такий рівень, при якому самозабезпечення регіону і країни додатково дозволяє забезпечити продовольчу незалежність і не дозволяє її втратити.

РОЗДІЛ 2.

СТАН ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В ЖИТОМИРСЬКОМУ РЕГІОНІ

Методологічні підходи, що розкривають стан продовольчої безпеки країни, представлені в Методичних рекомендаціях з розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013. Така оцінка рівня безпеки харчових продуктів відповідно до цих рекомендацій проводиться з використанням системи показників, яка включає в себе: співвідношення виробництва і споживання основних груп продуктів харчування, добову калорійність, тисячі ккал; виробництво круп на 1 людину і т.д. [15].

Оцінка рівня безпечності харчових продуктів проводиться в основному методом визначення основних показників безпечності харчових продуктів від 5.12.2007 №1379 «Деякі питання безпечності харчових продуктів», який включає такі показники та їх порогові значення [8]. Добова енергетична цінність раціону, рівна сумі продуктів маси продуктів, споживаних людиною на добу, і їх енергетичної цінності. Мінімальний поріг становить 2500 ккал в день, при цьому щоденний раціон з продуктами тваринного походження повинен становити 55%. У таблиці 2.1 показана добова енергетична цінність раціону і структура харчування.

Таблиця 2.1

Добова енергетична цінність раціону населення Житомирського регіону (на одну особу) [8;15;31]

Показники та одиниці виміру	Роки		
	2018	2019	2020
Калорійність середньодобового раціону населення, ккал	2925	2899	2873
у т. ч. продукти тваринного походження	2925	2899	2873
продукти рослинного походження	803	795	781
Частка, що припадає на продуктів тваринного походження у раціоні (нормативне значення – 55%)	27	27	27

Як видно із табл. 2.1, калорійність раціону середньодобового населення і перевищує рекомендоване значення 2500 ккал, але перевищення є доволі незначним. Відмітимо також, що у добовому раціоні частка продуктів

тваринного походження становить лише 27 % при нормі 55 %. Як бачимо, рівень споживання продуктів тваринного походження є доволі низьким. Більшу частину калорій наші земляки споживають разом із продукцією рослинного походження. Середньодобовий раціон і його енергетична цінність формуються в основному за рахунок продуктів рослинного походження, відповідно, рослинні продукти в структурі раціону складають 73%.

У таблиці 2.2. ми розглянемо індикатор достатності споживання продуктів харчування у Житомирського регіону [31].

Таблиця 2.2

Індикатор достатності споживання продуктів харчування
у Житомирській області протягом 2018-2020 рр. (на одну особу за рік)

Класифікація продуктів харчування, одиниці виміру	Норма раціонального споживання на особу за рік	Фактичне споживання			Індикатор достатності споживання		
		2018	2019	2020	2018	2019	2020
м'ясо і м'ясопродукти, кг	80	48,9	50,2	52,7	0,61	0,63	0,66
молоко і молочні продукти, кг	380	218,8	207,2	215,5	0,58	0,55	0,57
яйця, шт.	290	302	313	321	1,04	1,08	1,11
риба і рибопродукти, кг	20	11,0	14,3	15,7	0,55	0,72	0,79
цукор, кг	38	34,9	31,6	29,1	0,92	0,83	0,77
олія та інші рослинні жири, кг	13	12,0	12,0	11,6	0,92	0,92	0,89
картопля, кг	124	184,6	189,2	177,0	1,49	1,53	1,43
овочі та баштанні продовольчі культури, кг	161	165,8	160,8	161,0	1,03	1,00	1,00
фрукти, ягоди та виноград, кг	90	46,6	49,0	51,6	0,52	0,54	0,57
хліб і хлібні продукти, кг	101	110,1	110,4	109,2	1,09	1,09	1,08

Індикатор достатності споживання у розрізі основних видів продуктів харчування розраховувався нами як співвідношення між правдивим споживанням щодо окремого продукту та його встановленою раціональною річною нормою.

Як бачимо із даних табл. 2.2 населення Житомирського регіону має достатній рівень харчування яйцями, олією, картоплею, овочами та хлібними продуктами. Щодо таких продуктів як м'ясо, молоко та молочні продукти, риба

та рибні продукти, фрукти, ягоди, то у населення немає достатнього харчування цими продуктами відповідно до потреб організму. Інтегральне низьке порогове значення складників продовольчої безпеки становить 0,59. Як ми можемо помітити із таблиці, такі продукти як молоко і молочні продукти, риба, рибопродукти, фрукти, ягоди та виногради не подолали найнижчого значення.

Індикатори достатності споживання окремих видів продовольчих продуктів, які були нами наведені, є показником незбалансованості раціону харчування населення, яке робить все можливе, щоб забезпечити особисті енергетичні потреби в наслідок більш економічно доступних (дешевших) продуктів (картопля, овочі, хлібопродукти).

На нашу думку, низький рівень споживання продуктів харчування населенням Житомирського регіону є наслідком низької купівельної платоспроможності певних соціальних груп населення, а не недостатнім обсягом виробництва.

Вираженням ефективності економіки і соціальної політики держави є заробітна плата, доходи громадян. Існуюча концепція загальної низької заробітної плати призвела до неминучої руйнації трудового потенціалу, його деградації.

Знецінення робочої сили, яке фактично відбулося у 2018-2020 рр. і пов'язане із цим різке зниження реальної заробітної плати призвели до того, що заробітна плата неспроможна забезпечити найманому працівникові умови для нормальної життєдіяльності й повноцінного відтворення робочої сили.

Досвід ринково-розвинутих країн доводить, що одним з головних чинників продовольчої безпеки є рівень заробітної плати. Саме він визначає доступність до продовольства населення, а відтак і можливості повноцінного відтворення робочої сили.

У таблиці 2.3 розглянемо економічну доступність продовольства Житомирської області. Економічна доступність продовольства досягає частку сукупних витрат на харчування у наявній структурі сукупних витрат домогосподарств. Відмітимо, що граничне максимальне значення показника –

60 %.

Таблиця 2.3

Економічна доступність продовольства Житомирської області [31]

Показники та одиниці виміру	Роки		
	2018	2019	2020
Загальні середньомісячні витрати на домогосподарство, грн	5290,80	6408,21	7159,00
Загальні витрати на харчування на домогосподарство в середньому на місяць, грн	2592,84	3107,467	3722,78
Частка витрат на продукти харчування та безалкогольні напої в загальних витратах домашніх господарств, %	49,7	48,9	53,0

Як ми бачимо із даних таблиці 2.3, у структурі витрат населення витрати на продовольство менше нормативного значення 60%. Хоча такий показник у розвинених державах становить від 10% до 15%. Проаналізувавши дані, ми можемо відмітити, що більшість половини витрат населення – це витрати на їжу.

Звичайно, забезпечення продовольчої безпеки в країні виконується, дані показники із таблиці свідчать про низький рівень життя населення Житомирського регіону та у майбутньому – загрозу продовольчій безпеці.

Найважливіше стратегічне завдання національної економіки – становлення ринку якісного і безпечного продовольства. Адже це обумовлено необхідністю грамотного підходу до організації безпечного промислового та сільськогосподарського виробництва, збереження здоров'я нації, для вдалих міжнародних зовнішньоторговельних відносин [29, с.4].

Н рис. 2.1 зображено основні властивості продукції, які визначаються при оцінці її якості.

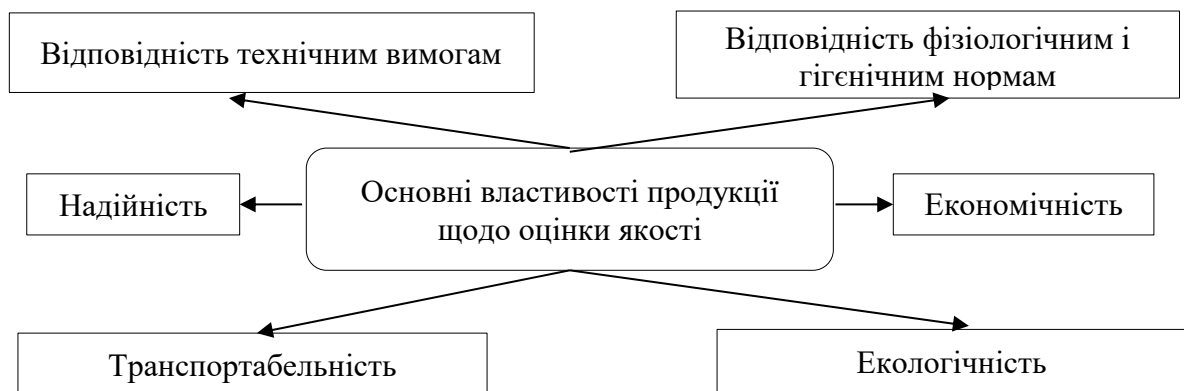

Рис. 2.1 Основні властивості продукції, які визначаються при оцінці якості

Отже, як бачимо із рис. 2.1 при оцінці якості продукції перевіряються його такі головні властивості: відповідність технологічним вимогам; надійність; економічність; відповідність гігієнічним і фізіологічним нормам; екологічність; транспортабельність та інше.

У табл.2.4 розглянемо основні показники товарної структури зовнішньої торгівлі України протягом 2018-2020 рр., тис.дол. США

Таблиця 2.4

**Основні показники товарної структури зовнішньої торгівлі України
протягом 2018-2020 рр., тис. дол. США [31]**

Показники	2018		2019		2020	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Живі тварини; продукти тваринного походження	11716,5	1121,1	14775,8	3406,6	14052,5	4386,1
Продукти рослинного походження	83552,8	4849,0	110221,2	5502,9	111700,6	5158,9
Жири та олії тваринного або рослинного походження	3677,4	2160,6	8160,6	2746,8	4105,0	2571,8
Готові харчові продукти	9350,7	6424,3	14752,6	5881,4	13439,7	9411,5

Як ми можемо бачити із даних табл.2.4, імпорт продукції тваринного походження до Житомирської області у 2020 році зріс на 3265 тис. дол. США, тобто більш ніж 3,5 рази порівняно з 2018 роком. Щодо продуктів рослинного походження, то тут ріст незначний – лише 6 %; імпорт жирів та олій збільшився також на 19%, а харчових продуктів – на 46 %.

Звичайно, позитивним є також те, що Житомирською областю експортовано продукції тваринного походження у 2020 році на 19 % більше, ніж у 2016 році; експорт продуктів рослинного походження збільшився на 33 %; жирів та олій – на 11 %; харчових продуктів – на 43 %.

Зазначимо, що одного боку, зростання імпорту призводить до розширення асортименту продукції на ринку та покращення її якості, а це говорить також і про покращення рівня життя населення. Але з іншого боку, розширення імпорту негативно впливає на стан продовольчої безпеки Житомирського регіону, бо вітчизняні товаровиробники можуть закрити свої

виробництва і піти з ринку, не витримавши таким чином конкуренції з імпортерами продовольства.

Загалом, ключовим у зовнішній торгівлі України є аналіз незалежності продовольчого ринку продовольчими товарами, оскільки за результатами розрахунків його критеріїв вводяться законні обмеження щодо експорту та імпорту продовольства.

Проаналізувавши стан продовольчої безпеки регіону в ключі продовольчої незалежності, якості, економічної та фізичної доступності продуктів харчування, рівня імпортозаміщення, а також результати розвитку харчової промисловості регіону, ми можемо зробити наступні висновки:

Вітчизняні виробники виявилися залежні від імпортової сировини, технологій і комплектуючих, споживачі, які звикли до зарубіжних стандартів і якості готової продукції не хочуть вибирати вітчизняні аналоги нижчої якості.

Розвиток імпортозаміщення в харчовій промисловості і підвищення продовольчої безпеки буде залежати від розвитку системи кредитування, рівня інфляції і курсу валюти.

Найближчим часом не відбуватиметься імпортозаміщення обладнання, оскільки більшість підприємств придбало нове імпортне обладнання ще до падіння курсу національної валюти. Однак буде зберігатися висока залежність на комплектуючі та матеріали для функціонування даного обладнання.

Можливе імпортозаміщення в області виробництва вітчизняного обладнання для цілей харчової та переробної промисловості.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В ЖИТОМИРСЬКОМУ РЕГІОНІ

Для ефективного функціонування підприємства, економічного розвитку регіону або країни в загальному має бути постійний, ретельний аналіз та прогнозування попиту та пропозиції на всіх товарних ринках.

Можна сказати, що основним чинником формування попиту та пропозиції, обсягу та структури, характеру споживання виступає населення. Саме демографічні, урбанізаційні, етнокультурні, релігійні ознаки неабияк впливають на якість та стиль життя мешканців кожного регіону, а також на їхні потреби. Саме така дія цих чинників забезпечує механізм формування попиту населення на продовольчі товари, таким чином визначаючи структуру та характер споживання.

На основі проведеного аналізу розвитку Житомирського продовольчого ринку ми можемо виділити чинники, які найбільше впливають на пропозицію на ринку продовольчих товарів Житомирського регіону:

- рівень наявного доходу споживача – (при зростанні доходів відбувається зростання попиту);
- чисельність населення (якщо збільшується кількість споживачів, це призводить до підвищення пропозиції і навпаки);
- обсяги споживання продукції виробленої;
- рівень середньомісячної заробітної плати у сільському господарстві;
- чисельність поголів'я худоби та птиці в усіх категоріях господарств;
- посівні площі основних сільськогосподарських культур.

Критеріями формування пропозиції на аграрну продукцію є його пряма залежність від рівня та обсягу споживання населенням головних продуктів харчування. В свою чергу зміни у структурі споживання населенням продуктів харчування відбуваються у зв'язку зі зростанням реальних доходів домогосподарств.

Слід відмітити, що збільшення споживання на одну особу, в певній мірі, є результатом скорочення чисельності населення. Зменшення посівних площ і поголів'я худоби, в свою чергу, може привести до дефіциту сировини і жорсткої конкуренції на ринку. Дослідження всіх визначених факторів є необхідною та важливою умовою при дослідженні проблем розвитку та функціонування продовольчих ринків на усіх рівнях.

Проаналізувавши позитивний досвід успішних провідних вітчизняних та зарубіжних сільськогосподарських підприємств, ми можемо відмітити, що досягнути високого рівня ефективності сільськогосподарського виробництва можна лише за рахунок інвестицій. Як ми знаємо, основними джерелами інвестування аграрних господарств є власні кошти, бюджетні ресурси та кошти, які залучаються з комерційних джерел. Проте суб'єкти господарювання і державний бюджет не в змозі проінвестувати належним чином внутрішні потреби.

Тільки активна інвестиційна діяльність, на нашу думку, яка буде спрямована на розвиток продовольчих підприємств дасть змогу збільшити обсяги пропозиції продовольчих товарів, підвищити прибутковість, розширити асортимент продукції, залучити нових працівників, та й загалом поліпшить споживчі потреби населення й розвиток соціальної сфери села.

Сільське господарство як галузь, плинність капіталу якої повільна і сильно залежить від погодних і кліматичних умов, постійно потребує підтримки держави. Саме державна підтримка сільськогосподарського виробництва є невід'ємною частиною системи заходів щодо забезпечення продовольчої та економічної безпеки країни в цілому.

На сьогоднішній день аграрний сектор забезпечує до 40% валютних надходжень від усього експорту товарів, тим самим залишаючись надійним джерелом підтримання платіжного балансу України.

Хоча протягом останніх років виробництво валової продукції зростало, все рівно аграрний сектор через обмеженість фінансових ресурсів, ускладненість доступу до позичкових та залучених банківських кредитів

(велика відсоткова ставка) не в повній мірі може використати свій ресурсний потенціал.

Сьогодні аграрії як ніхто потребують фінансового забезпечення для створення та впровадження не тільки інвестиційних проектів, які дадуть їм можливість підвищити конкурентоспроможність своєї продукції, але й для впровадження нових стандартів якості і екологічно-чистої продукції.

У 2019 році фінансування державної підтримки АПК запланувало виконання наступних її програм.

Рішенням Житомирської обласної ради від 07.03.2018 №938 із змінами та доповненнями була затверджена Програма розвитку агропромислового комплексу Житомирської області на 2021-2027 роки (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Програма розвитку агропромислового комплексу Житомирської області на 2021-2027 роки [22]

	Орієнтовний обсяг фінансування, млн. грн.					
	2021	2022	2023	2024	2025	Всього
Галузь рослинництва	391,0	327,29	369,64	425,2	503,9	2017,03
Галузь тваринництва	152,0	122,50	138,53	145,6	158,1	716,74
Харчова і переробна промисловість	136,5	145,5	165,5	180,0	180,0	807,5
Інфраструктура аграрного ринку	5,5	9,7	12,92	16,45	18,75	63,32
Соціальний розвиток села	2,55	4,05	7,2	9,6	12,8	36,2
Всього за Програмою	687,55	609,05	693,80	776,85	873,55	3640,80

Як ми бачимо із даних табл. 3.1 найбільше коштів виділено галузі рослинництва – 2017,03 млн.грн. та галузі таринництва – 716,43 млн. грн. Якщо проаналізувати більш ширше Програму (детальніше представлена у Додатку А), то побачимо, що у галузі рослинництва найбільше плануються витрати на зернове господарство – 1585,0 млн. грн., а саме збільшення на 20% виробництва зерна, осучаснення зернозбирального парку, запровадження досягнень сучасної генетики і біотехнології, селекції і насінництва у виготовлення, будівництво елеваторів для зберігання і сушки зерна на території області.

З галузі тваринництва виділено 311,74 млн. грн. на молочне скотарство, що передбачає збільшення поголів'я корів молочного напрямку та виробництва молока та на птахівництво – 261,2 млн. грн. Планується до 2020 року довести чисельність поголів'я птиці до 7,6 млн. гол, виробництво яєць – до 800 млн. штук, м'яса птиці – до 15,0 тис. тонн [15].

У харчовій і переробній промисловості найбільше коштів виділено молокопереробній галузі – 320 млн.грн. та м'ясопереробній – 222,5 млн.грн.

На соціальний розвиток села виділено лише 36,2 млн.грн. Це кредитування особистого житлового будівництва на сільських територіях за державною програмою «Власний дім» [14]. Джерелами фінансування виступають Державний бюджет України, Обласний бюджет, небюджетні джерела.

Загалом, можна відзначити, що цих сум недостатньо для повноцінної підтримки аграрної галузі. Тому держава повинна враховувати ці обставини і розробити ефективний механізм компенсації підтримки вітчизняних сільгоспвиробників з метою отримання конкурентних переваг не тільки з іншими регіонами, а й з іноземними фермерами.

Для вирощування переважної більшості сільськогосподарської продукції, таких як картопля, цукрові буряки, зернові культури, льон, овочів, потрібні сприятливі природо-кліматичні умови та потужний людський потенціал, тому Житомирський регіон в змозі забезпечити власну продовольчу безпеку. Але для цього необхідно прискорити процеси реформування аграрного сектору України, який безпосередньо впливає на розвиток продовольчого ринку Житомирської області, здійснити зміни в напрямі розвитку підприємницької діяльності як в місті, так і в селі, впровадити інноваційні технології у виробництво, забезпечити дохідність товаровиробників, а також розбудовувати соціальну інфраструктуру та розвиток сільських територій.

Важливим інструментом при прийнятті рішення, в якому обсязі виробляти продукцію, є прогнозування майбутнього рівня споживання. Це дасть можливість передбачити зміни в сукупному попиті та пристосувати

виробництво продовольчих товарів до майбутніх умов, при цьому забезпечивши оптимальне й гармонійне функціонування як продовольчих ринків, так і його суб'єктів

Нами було досліджено, що розвиток ринку продуктів тваринництва протягом аналізованого періоду характеризувався скороченням внутрішнього виробництва м'яса, зниженням рентабельності виробництва, зростанням імпорту дешевої сировини, значним зростанням обсягів виробництва м'яса птиці та скороченням обсягів виробництва свинини, яловичини й телятини.

Натомість розвиток ринку плодів та ягід протягом досліджуваного періоду відбувався в умовах зниження обсягів вітчизняного виробництва, зростання обсягів імпорту та активного підвищення попиту на продукцію зі сторони внутрішнього споживача.

У сучасних умовах, важливе значення для розвитку продовольчого ринку має швидкість реагування вітчизняних товаровиробників на зміни смаків та вподобань споживачів. Проте, на превеликий жаль, часто буває так, що вітчизняні виробники не встигають відслідкувати зміни у потребах споживачів, а, інколи, їх просто не помічають. Внаслідок цього, щойно сформований попит споживачів задовольняється за рахунок імпорту.

Тому, на нашу думку, за рахунок імпорту часто задовольняється потреба в органічній продукції, еко-продукції, певних різновидах звичайної продукції. Тому, українські товаровиробники повинні постійно здійснювати моніторинг попиту, відслідковувати зміни у потребах споживачів, щоб мати можливість ефективно та своєчасно приводити номенклатури й асортименту продукції у відповідність до зміни смаків та вподобань споживачів.

Тому напрямком підвищення ефективності розвитку ринку продовольства України є покращення кількісних та якісних характеристик споживання продовольчої продукції населенням. Для цього було б доцільно утворити сучасну ефективну систему відшкодування частини витрат на харчування для певних категорій населення, який мають низький рівень доходу; укорінювати дієві заходи, щоб знизити та стабілізувати ціни на продовольство, збільшувати

інформування населення про стан продовольчого ринку та якість вітчизняних харчових продуктів; масово розширювати свої знання посеред населення щодо ведення здорового способу життя та здорового харчування; виробити вдалу систему контролю якості і безпечності харчової продукції, щоб населення звернуло увагу на товари українського походження.

Звичайно, значним показником, який визначає якість та кількість споживаної продукції є рівень платоспроможності населення. Адже без стабільної платоспроможності населення важко досягнути закордонного рівня продовольства. Тому, щоб цей ринок розвивався, потрібно створити робочі місця у тій необхідній кількості, яка буде достатньою для подолання безробіття, підвищити рівень оплати праці. Але, якщо поглянути з іншого боку, то вдосконалення процесу виробництва, а також реалізації продовольчої продукції пов'язане із зростанням зайнятості, зниженням собівартості виготовленої продукції (товару) і підвищенням платоспроможності. Тобто, виробництво та споживання тісно взаємопов'язані один з одним. І якщо відбудеться збільшення ефективності одного з елементів, це призведе до зростання ефективності всієї системи. Потрібне удосконалення усіх складових даної системи, щоб вітчизняний продовольчий ринок вийшов на якісний еволюційний рівень.

Отже, на нашу думку, покращення стану продовольчого ринку України можливе при удосконаленні управління розвитком ринку. А це можливо лише зробити за рахунок введення соціально-економічного прогнозування, переробки сільськогосподарської продукції, підвищення ефективності виробництва, а також покращення системи її здійснення та забезпечення всіх необхідних та важливих умов для зростання рівня її споживання.

На наш погляд, для підвищення стійкості підприємств агропромислового комплексу, а також підвищення рівня продовольчої безпеки регіону:

1) необхідно усунення або мінімізація адміністративних бар'єрів для підприємств харчової промисловості та сільськогосподарських підприємств, в першу чергу це стосується наступного ряду заходів: - спрощення механізму надання державної фінансової підтримки підприємствам агропромислового

комплексу регіону в рамках реалізації заходів підтримки державних програм розвитку агропромислового комплексу. Існуючий алгоритм затвердження обсягів фінансування займає великий проміжок часу, і фактично доведення фінансових коштів до підприємства відбувається до кінця звітного періоду, що негативно позначається на фінансовій стійкості підприємств; - перегляд нормативно-правової бази, що регулює умови доведення готової продукції підприємств агропромислового комплексу до споживача безпосередньо від виробника в умовах міста, але за умови збереження необхідних вимог до якості продукції та дотримання санітарних норм.

Наприклад, редагування вимог до вивантаження в рамках міста вилову водних біологічних ресурсів дрібними підприємствами або приватними підприємцями та подальшої його реалізації. На даний момент це питання не врегульоване в достатній мірі, приватні підприємці змушені шукати місця вивантаження далеко від можливих пунктів реалізації продукції, водні біологічні ресурси піддаються заморожуванню і втрачають свої корисні властивості. Розвиток споживчої кооперації на території міста також позитивно позначиться на рівні продовольчої безпеки регіону. Дані заходи сприяють зниженню витрат виробників на зберігання швидкопсувної продукції, збільшить оборотність грошових коштів підприємства, посприє зниженню собівартості продукції, а також позбавить товаровиробників від частини ризиків, пов'язаних з реалізацією продукції через великі торгові мережі (Ризик повернення нереалізованої продукції, підвищення підсумкової ціни продукції з урахуванням націнок торгових мереж). Дані заходи сприятливо позначаться на фізичній та економічній доступності продуктів харчування населенню.

2) розширення виробництв і підтримка інвестиційних та інноваційних проектів, а також проведення роботи по залученню інвесторів.

3) посилення вимог до якості продукції та формування нової системи контролю якості харчової продукції, що відповідає міжнародним стандартам.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Стабільне виробництво якісної конкурентоспроможної харчової продукції залежить від ефективності підприємств агропромислового комплексу, що використовують у виробництві вітчизняну сировину та матеріально-технічну базу.

Важливим є залучення додаткового фінансування, за допомогою поліпшення інвестиційного клімату і розвиток інвестиційних проєктів в харчову промисловість. Для досягнення фізичної та економічної доступності продуктів харчування необхідно підтримувати розвиток виробничих і споживчих кооперативів за допомогою оптимізації та спрощення нормативно-правової бази.

Для усунення проблеми виснаження використовуваних в сільському господарстві земельних ресурсів необхідно вжиття заходів по удобрення ґрунту. Вирішення даної проблеми можливе за фінансової підтримки сільгоспвиробників.

Продовольча безпека і незалежність країни в першу чергу залежить від стійкості підприємств харчової промисловості і збільшення виробленої ними продукції з вітчизняної сировини і матеріалів. Імпортозаміщення пов'язане не тільки з проблемами економічного зростання, а й з проблемами національної безпеки як міра забезпечення продовольчої незалежності держави і сприяє формуванню стійкості до зовнішніх загроз. Однак, цілком очевидно, що імпортозаміщення в харчовій промисловості не здійсненне без комплексного вирішення проблем усунення залежності від імпорту сировини і технологій.

Забезпечення продовольчої безпеки – це повне самозабезпечення, або підтримання критично мінімального рівня виробництва продуктів харчування. При виявленні ризиків продовольчої безпеки формуються загрози, які здатні привести до недотримання порогових критеріїв прописаних в доктрині. Для забезпечення сталого економічного розвитку потрібно провести комплексну

реалізацію всіх заходів державного регулювання, які спрямовані на стабілізацію і підтримку продовольчої безпеки.

Для вирішення проблеми продовольчої безпеки в нашій країні необхідно:

1. Зміна системи соціально-економічного планування.

2. Оновлення матеріально-технічної бази агропромислового комплексу в результаті розвитку вітчизняного промислового комплексу.

3. Надання заходів державної підтримки сільськогосподарським виробникам в ключі встановлення заборони на нецільове використання сільськогосподарських земель.

4. Приділити увагу проблемі використання вторинних ресурсів.

Влаштування або мінімізація адміністративних бар'єрів для підприємств харчової промисловості та сільськогосподарських підприємств, в першу чергу це стосується наступного ряду заходів:

- Спрощення механізму надання державної фінансової підтримки підприємствам агропромислового комплексу регіону в рамках реалізації заходів підтримки державних програм розвитку агропромислового комплексу. Існуючий алгоритм затвердження обсягів фінансування займає великий проміжок часу, і фактично доведення фінансових коштів до підприємства відбувається до кінця звітного періоду, що негативно позначається на фінансовій стійкості підприємств;

- Перегляд нормативно-правової бази, що регулює умови доведення готової продукції підприємств агропромислового комплексу до споживача безпосередньо від виробника в умовах міста, але за умови збереження необхідних вимог до якості продукції та дотримання санітарних норм. 6. Розширення виробництв та підтримка інвестиційних та інноваційних проектів, а також проведення роботи по залученню інвесторів.

5. Посилення вимог до якості продукції та формування нової системи контролю якості харчової продукції, що відповідає міжнародним стандартам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аграрна політика Європейського Союзу : виклики та перспективи : монографія ; за ред. Т. О. Зінчук. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 494 с.
2. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України: монографія / О. М. Батигіна, В. М. Жушман, В.М. Корнієнко та ін. / за ред. В. Ю. Уркевича та М.В. Шульги. Х. : Нац. ун-т «Юридична академія України ім. Я. Мудрого», 2013. 326 с.
3. Андрійчук В. Г. Агропромислові формування нового типу агропромислового виробництва в контексті розвитку вітчизняного сільського господарства. *Економіка АПК*. 2013. № 1. С. 3–16.
4. Бабич М. М. Індикатори продовольчої безпеки в Україні: тенденції розвитку. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 41–50.
5. Богданович О. А. Актуальність питання продовольчої безпеки. URL: http://www.khntusg.com.ua/fQes/sbormk/vestmk_127/10.pdf.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
7. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Земельна реформа: проблеми і перспективи розвитку аграрної економіки. *Економіка АПК*. 2017. № 1. С. 5–14.
8. Германенко Л. М. Продовольча забезпеченість регіону як передумова національної продовольчої безпеки. *Вісн. Східноєвропейського ун-ту економіки і менеджменту*. 2015. Вип. 1(18). С. 20–27.
9. Гладій М. В., Лузан Ю. Я. Аграрні трансформації та селянські господарства в системі продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2020 № 5. С. 6–21.
10. Гладій М. В., Лузан Ю. Я. Земельна реформа: сучасні проблеми і шляхи вирішення. *Економіка АПК*. 2020. № 2. С. 6–20.
11. Голікова К. П. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки. Дис. на здобуття

наук. ступ. кандидата екон. наук. спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Запоріжжя, Класичний приватний університет, 2017. 260 с.

12. Гринишин В. Є. Методичні засади оцінки рівня продовольчої безпеки України. *Менеджмент в аграрному секторі економіки: теорія та практика ефективного розвитку*: Матер. IV наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів, студентів з міжнародною участю (Житомир, 29 лист. 2019 р.). Житомир: ЖНАЕУ, 2019. С. 163–164.

28. Гуменюк Г. Д., Слива Ю. В. Стандарти на харчові продукти та їх гармонізація із міжнародними і європейськими вимогами. *Наукові праці НУХТ*. 2015. № 2, т. 21. С. 15–21.

29. Данкевич В. Є. Розвиток земельних відносин в умовах глобалізації: монографія. Житомир: Видавець О.О. Євенок, 2017. 392 с.

30. Доклад о человеческом развитии 1994: ПРООН. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf.

31. Зіновчук Н. В. Екологічна політика в АПК: економічний аспект. Львів : Львівський держ. аграр. ун-т, 2007. 394 с.

32. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. URL: https://ips.ligazakon.net/document/z960254k?an=&ed=2004_12_08&dtm.

33. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html>.

34. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>.

35. Про державну цільову підтримку сільського господарства України : Закон України № 1877-IV від 24.06.2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>.

36. Про затвердження Методики розрахунку індексів реальної заробітної

плати: Наказ Державної служби статистики України від 11.09.2012. № 378.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1950-12#Text>.

37. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова КМУ від 01.10.2016 р. № 780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 23.05.2020).

38. Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії : Наказ Міністерства охорони здоров'я від 02.10.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17#Text>. (дата звернення: 23.05.2020).

39. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. № 2469-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 20.06.2020).

40. Про основи національної безпеки України : Закон України від 10.06.2003. № 964-IV (втратив чинність). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>. (дата звернення: 20.06.2020).

41. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року : Закон України № 1877-IV від 18.10.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-IV#Text>.

42. Про продовольчу безпеку України : проект Закону України № 8370-I від 28.04.2011. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01G.html (дата звернення 16.05.2020 р.).

43. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>. (дата звернення: 20.06.2020).

44. Продовольча безпека : сутність, стан та особливості забезпечення : монографія / керівник авт. кол. проф. І. В. Федулова. К. : Кондор-Видавництво, 2013. 468 с.

45. Скидан О. В. Продовольча безпека як пріоритет аграрної політики: проблеми інституціоналізації. *Ефективна економіка*. 2010. № 7. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=154>.

46. Урба С. І. Теоретико-методичні засади оцінки продовольчої безпеки держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 25. Ч. 1. С. 106–111.

47. Утенкова К. О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2019. Вип. 9. С. 133–144.

48. Цілі сталого розвитку та Україна. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>.